

कृतित्मक प्रेरणा

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. १३-१०-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

मनाच्या 'प्रेरणायुक्तता' या गुणधर्मांमुळेच जीवन जगण्याची प्रेरणा आपल्याला मिळत असते. या प्रेरणेमुळेच इच्छा उत्पन्न होत असतात. त्या इच्छांची पूर्तता करण्यासाठीच आपण झटत असतो. इच्छापूर्तीसाठीच काही कृती होणे आवश्यक असतं. या कृती करण्यासाठी विचार आवश्यक असतात. कृती झाल्या की इच्छापूर्ती होते. म्हणजेच आपण करत असलेल्या कृतींना या प्रेरणाच कारणीभूत ठरत असतात. या प्रेरणा आपल्याला तीन प्रकारांमध्ये विभागता येतील. कृतित्मक प्रेरणा, कल्पनात्मक प्रेरणा आणि भावनात्मक प्रेरणा. प्रथम आपण कृतित्मक प्रेरणेचा विचार करू. माणूस जागृत अवस्थेत अखंड विचार करत असतो. परिस्थितीनुरूप आणि मानसिकतेनुसार हे विचार सातत्याने बदलत असतात. काही विचार आवश्यक असतात, तर काही अनावश्यक. सर्वप्रथम आपण कृतित्मक विचारांवर नजर टाकू. कृतित्मक विचार म्हणजे कृती संदर्भात केले जाणारे विचार. या विचारांमुळे मानसिकदृष्ट्या जीवनावर फारसा परिणाम होत नाही. समजा एखाद्या ठिकाणी जायची आपल्याला प्रेरणा झाली, तर त्या ठिकाणी जाण्यासाठी काय काय तयारी करावी लागेल? कोणत्या वाहनाने प्रवास केला तर योग्य ठरेल? किती वाजता निघावं लागेल? वगैरे विचार करून आखणी केली जाईल. त्या आखणीनुसार साऱ्या कृती होत जातील. कदाचित मध्येच कार्यक्रम बदलला किंवा अडथळा आलाच तर पुढच्या कार्यक्रमाची आणि प्रवासाची पुन्हा विचार करून नवी आखणी केली जाईल आणि शेवटी अपेक्षित ठिकाणी आपण पोहोचू. या विचारांचा कोणताही संस्कार मनावर होत नाही. जर प्रवासात थोडा त्रास झालाच तर मन तात्पुरतं विचलित होईल इतकच. अशाच प्रकारे दैनंदिन जीवनात आपण अंगिकारलेल्या कार्यानुसार कृती होत असतात. वेळेनुसार त्या त्या कार्याची 'प्रेरणा' मनाला होते आणि सहजगत्या कृती होत जातात. त्यासाठी विचार करायची फारशी आवश्यकता भासत नाही. दिवसाचाच, नव्हे तर जीवनाचा बराचसा काळ हा नित्यनेमाच्या सहजकृतीतच जातो. वेळेनुसार आणि आवश्यकतेनुसार मनाला जसजशा 'प्रेरणा' होत जातात, तसतशा शरीराकडून सहजकृती होत असतात. पूर्वानुभवानुसार आणि मेंदूतील नोंदीनुसार साऱ्या कृती सहजगत्या पार पडत असतात. खरं तर या काळात मनाने विश्रांती घेणं उचित ठरतं. पण मनाच्या 'प्रेरणायुक्तता' या गुणधर्मांमुळे मन अचल राहूच शकत नाही. वर्तमानकाळातील शारीरिक कृती यथायोग्य पार पडत असल्या तरी अशावेळी मन भूतकाळ किंवा भविष्यकाळाच्या विचारात मग्न असतं. हेच अकाली केले जाणारे अनावश्यक विचार एक तर निरर्थक असतात किंवा आपल्या जीवनाला घातक ठरतात. आपल्याला यापुढे या सदरात कल्पनात्मक प्रेरणेचा विचार करायचा आहे.